

MEMORIA

SOBRE LA RANXERIA DELS CELTAS PRIMITIUS

DE LA VILA DE CONQUES,

EN LA PROVINCIA DE LLEYDA.

La historia dels Celtas espanyols es sumament interessant en los temps presents. Eco dels temps prehistòrics, y presentiment dels posteriors, nostra patria deu aplicarse á son estudi, en la reunió de monuments ó novas d' élls que existeixen ignorats en nostras comarcas. Todas las provincias espanyolas venen obligadas al exámen céltich, empero cap d' ellas més que la provincia de Lleyda, aquella que 'ls doná refugi durant tants segles; aquella, així com la provincia de Huesca, de ahont baixáren pera ocupar altres pobles y paissos de nostra Península; aquella que conserva encara *dólmens, menhirs y pedras bambolejants ó temples céltichs* al aire lliure, de quins se 'n veuen alguns restos en la Vall d' Aran, en lo partit judicial de Tremp, y molts altres quina descripció seria per demés exposar.

Equivocadament sens dubte diguéren alguns escriptors que 'ls Celtas vinguéren á Espanya y de consegüent á la provincia de Lleyda, de part de Fransa, essent son origen primitiu lo territori francès, puix que, com expressan altres escriptors conciensuts, los Celtas espanyols primitius vinguéren de part d' Egipte, y sols després que 'ls nostres passáren á las Galias, tornáren llurs descendents á nostre país, motivant que los Celtas primitius, sian coneguts per Hispano-celtas, y los altres per Galo-celtas. De aquí resulta que la historia céltica espanyola acusa dos períodos: lo primitiu y 'l secundari ó derivat; los dos distints, per llur procedencia, per llurs costums y civilisació, y per aixó no deuben confondres las duas ocupacions célticas, ni llurs monuments y recorts respectius.

Los Celtas originaris formavan un poble, un grupo de moltes families, població nómada dedicada al pastoratge y á la cassa, que fugint del seu país, segons creyém, en temps dels reys Hicsos ó pastors, se refugiáren en nostras montanyas, á favor de la frondositat de sas selvas, de la indiferencia y despoblació del territori dels Ibers, y ab motiu de la abundór de pastura y varietat d' animals y aucells de cassa; en suma sens sufrir molestia ni agravi dels indígenas.

Per aixó los Galo-celtas no eran un poble nómada, ni pastors, sino guerrers; no ostentavan instints selvatichs sino socials, y per aixó formavan poblacions, possehian temples, etc., y obehian á un govern; es á dir, hi havia entre ells una organisió coneguda.

Los Celtas primitius representan la época dita megalítica, ó sia la de la pedra sense treballar, perquè no coneixian ni usavan instruments pera la obra de carreu, perquè las vi-

vendas cèlticas, més que abrigalls de pedra basta, eran *cavas* ó covas subterrànies en quinas s' acullian en cas de tempestat y ahont s' hi reunian en petits grups pera aplegar y dividir las cullitas, partir los remats, etc., adjudicant á cadascú sa part corresponent, tenint en compte no solzament la part presa en lo treball, sino la voluntat ó amor al meteix; en tant que rebian sa part los que havian treballat com los que estavan impossibilitats.

Los meteixos Celtas ocupavan, donchs, una comarca senyalada per sos límits naturals, topogràfics y agrícols, de modo que cada agrupació cèltica originaria prenia posicions tan extensas com ho exigian las necessitats de las familias que la componian, ó lo nombre d' individus que pertanyian á n' aquellas, las quals solian ser cinquanta; posicions per fi tan grans com ho exigian los remats que possehian, compostos en sa generalitat de bestiar de llana y cabriu.

Eixa ocupació s' efectuava definitivament, quan, fets los treballs de las ditas caves, restavan allí las criaturas, los malalts y las donas que criavan, inútils pera anar á pasturar los remats y pera la cassa. Així es que las caves no tenian mes perímetre que l' absolutament necessari pera eixas personas y necessitats y son compartiment obehia mes á las necessitats transitorias que á las conveniencias permanents.

Es d' aixó comprovació, sens dubte, l' aplech de caves que trobárem en la vila de Conques, partit judicial de Tremp, en la provincia de Lleyda, en lo mes d' Octubre últim. Se troban al Oest de la vila, á dos kilòmetres de distancia, ober-tas dessota d' un gegantí penyal, en un puig desde ahont s' oviran una gran part de las terras baixas de la encontrada, á recés de las ventadas y de las neus y en un punt lo mes á posta para 'l bestiar, si, com creyem, allavors no esta-

van coronadas de ceps las alturas; si, com es cert, encara no 's coneixia eix arbust en nostra terra.

Las cavas de Conques son avuy vint, que 's comunican entre si y que demostran ser continuació d' altres immediatas y comunicables presas al referit roquer pel desprenement de las rocas y terras y demés agents naturals y elements. Segons llurs buyts seria cada una pera una sola persona á fi d' evitar la reunió de sexos y las diferéncias que produheix la diversitat d' interessos y de conformitat ab lo modo de viure d' aquell poble ahont no 's coneixia la esclavitut personal.

Se troban igualment construïdas de modo que 'ls qui las treballàren no 's valguéren mes que de pedras semi-punxagudas, mes ratlladas ó ab ranuras quals buyts demostran eran intruments regulars.

Llurs entradas úniques demostran al menys coneixedor que sols servian pera punt de reunió en casos obligats, poguent-se, en consecuencia, calificar de *ranxeria* y no de tribu; porque no eran las familias que composavan eixas agrupacions una societat ordenada ni molt menys que aixó significa la paraula tribu, sino una colectivitat sens regulació que d' aixó se 'n diu ranxeria.

Era verdaderament aquest aplech de cavas de Conques una ranxeria, atent á que encara pot servir pera ensitjar fruyts, albergar personas, guardar bestiar y soplujarse en las tempestats, no entranthi ni ayguas ni reptils ni altres bestiolas, y porque pogué allargarse á voluntat de sos moradors segons l' augment ó progressos que rebia la agrupació.

La meteixa ranxeria de Conques de quals cavas no podem acompanyar un plano per falla d' instruments necessaris y de personas intellegents, demostra que fou única en la en-

contrada, sapigut que eixa compren únicament los pobles nomenats en lo segle anterior de la Conca de Orcau, que la formavan los districtes municipals de las actuals Conques, Isona, Sant Salvador, Benavent y Orcau. Patentisa que no comprenia mes pastos que los d' aqueix territori que calcullem era de vuyt lleguas quadradas.

Per ella se veu igualment que no era sola la que existia en las denominadas Concas ó Conca de Tremp moderna ahont se trova enclavada dita Conca de Orcau, sinó que degué ser una de las tres que contenia; ço es, la de Conques y duas mes que podem conjecturar existian la una en la part de Sigols y la altre en la Pobla de Segur, altres pobles conquesos.

Se ignora l' any fixo de la perforació de ditas cavas, encara que 's presumi. Calculant que 'ls celtas primitius vinguéren al pais dels ibers mil anys próximament després del Diluvi, no dubtant que 's construïren aqueixas vivendas poch temps després de sa vinguda á la Península, segons los cómputos mes seguits del P. Petavi, lo segle de sa construcció degué ser lo vigéssim abans de Jesucrist.

Tal ranxeria nos induheix á afirmar la existencia de dólmens y menhirs, la de los druidas y sacrificis fets als deus céltidas, per quant se sap que 'ls meteixos sacerdots dels celtas vivian separats del resto del poble y habitavan en ubas selvas, y, per altre part, la desaparició d' aquells monuments degué verificarse ab lo conreu posterior dels camps, per los esllavissaments de las inundacions y ab ocasió de las pérduas dels boscós. No obstant encara 's vehuen en lo territori de que parlem alzinas que fan pensar serviren ab son brancatge pera dits sacrificis; encare 's registra alli 'l *grevol* planta sagrada pera 'ls celtas, que portavan los druidas en las professons nocturnas; encara sembla que la topo-

grafia d' aquella encontrada, ab una planície pròxima, està recordant las dansas nocturnas dels moradors de la citada ranxeria, sos sacrificis humans fets prop d' allí á sas divinitats falsas; encara com una reminiscencia d' aquells temps nefandos la gent amant de lo meravellós, creu residir allí cosas mágicas y encantaments. Si: magia de lo fantástich; si; encantament del error y de la ignorancia.

Com que tots los pobles y rasses que ocupáren en épocas distintas lo territori de nostra nació deixáren rastre de llur transit y permanencia, com ho acreditan alhora nostre idioma que conserva paraulas de tots, y nostras usansas y costums que 'n tenen analogias y alusions, no será temeritat lo dir que 's coneixen encara 'ls descendents dels celtas originaris; que hi ha un dialecte semblant. Eixos hereus son, á nostre parer, los gitanos no en va nomenats així per haver sigut denominats egipcians, com nos ho diu D. Alfons lo Sabi en son famós Códich de las Set Partidas, per ser originaris d' Egipte y per lo meteix germans dels celtas indicats que d' allí vinguéren; los quals en sa llengua nomenada germánia tenen paraulas d' origen céltich y los qui son nómadas y encar que no dedicats al pastoratge, aficionats á tota classe de bestiar y ocupantse en la contractació d' animals, com los celtas.

Perque efectivament aqueixos per mes nómadas que fóssen compravan y venian bestiar y s' aprofitavan de las carns pera l' alimentació y de las pells pera abrigarse. Pera aixó 'ls servia també en la ranxeria de Conques sa situació central en la Conca, sa no llunyana distancia del riu Noguera (vuyt kilòmetres) únich camí, com tots los demás rius y rierons, que en la poquetat de coneixements que tenian los indicats celtas servian pera llurs viatjes y demás

expedicions; pera aixó y també pera l' alimentació del bestiar, las nombrosas fonts potables que sempre disfrutá Conques y 'l fan encara avuy un dels punts mes privilegiats de la propia encontrada.

Com se vulla, la ranxeria y sos habitants, de que parlem, no deguéren continuar per molts anys, atés lo predomini de la rassa cèltica que atragué á sí, sense perdre lo poble iber sa independència ó autonomia, al propi poble iber, comunicantse mútuament, l' un sas usansas suaus y pacíficas, l' altre sa viliritat y forsa física; aquell donant al iber sa perseverancia y sufriment y aquest donant al celta sa regular civilisació y cultura relativa, de modo que conceptuem que las cavas referidas no estiguéren habitadas mes de quaranta anys, temps en que, segons nos diu la estadística, acostuma á duplicarse en població tot poble que 's troba en vias d' avansament ó progrés.

Mentrestant ni 'ls íbers molestaren als celtas, ni aquets als íbers. Vivia cada rassa en sa rodalia propia, respectada y respectant als demás, de forma que 's creu que no hi hagué jamay lluytas entre abduas rasses lo qual facilitá llur unificació ó fusió, ó sia la creació dels celtibers. Així las relacions que mitjansaren entre ells serian probablement las de la contractació de bestiar, serian verosimilment lo comers d' articles de menjar y de vestir de que careixian los celtas y de que abundavan los íbers, no d' altre manera que conferenciem, parlem y tractem encara avuy ab los repetits gitanos dels qui nos trobem molt distants en civilitació y cultura, arts, industria y ciencias.

Contribuí molt á aquesta bona armonía lo que 'ls celtas ocupáren lo país de la Conca de Tremp, quan segons opinió d' escriptors acreditats deixá d' esser un estany, per haverse

obert pas las ayguas estancadas en lo punt nomenat dels Terradets, estany y desaygüe que acreditan las nombrosas classes de fossils que s' hi troban.

Felicitemnos, donchs, de la troballa de las cavas-ranxeria repetida. Que la ASSOCIACIÓ CATALANISTA, nostra Associació predilecta, que sos dignes individus procurèn augmentar ab sos coneixements superiors los datos d' aquesta Memoria que se 'ls dirigeix, que es l' objecte de son corresponal de Rivagorza, un temps terra catalana (1).

JOAQUIM MANEL DE MONER.

Fonz 22 de Novembre de 1877.

(1) Traducció del original escrit en llengua castellana.— *Nota de la Associació.*